

ÖĞRENCİLERDE ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK DÜZEYİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Şükrü DÜZGÜN*
Halil HAYALIOĞLU**

Özet

Bu araştırmada öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile öğrencilerin cinsiyet, yaş, öğrenim şekli, akademik başarı durumu, anne ve babanın öğrenim durumu arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, İlköğretim okulları ile Yatılı Bölge Okullarının 6. ve 8. sınıfında okuyan 150 kız ve 339 erkek olmak üzere toplam 489 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

1. Erkek öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri kız öğrencilerinkinden daha yüksektir.
2. Öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri yaşlarına göre anlamlı bir fark göstermemektedir.
3. Yatılı okuyan öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri, gündüzlü okuyan öğrencilerinkinden daha yüksektir.
4. Akademik başarı durumu “zayıf ve orta” olan öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri, akademik başarı durumu “iyi ve çok iyi” olan öğrencilerden daha yüksektir.
5. Ana ve babalarının öğrenim düzeyi düşük olan öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri, öğrenim düzeyi yüksek olanlardan daha yüksektir.

Anahtar kelimeler: Öğrenilmiş çaresizlik, ilişki, eğitim.

Abstract

In this research, the relationship between the levels of learned helplessness of students and their sex, age, education types, academic success, their parents' education levels was investigated. The sample of this research consists of 489 students, 150 female and 339 male, at Primary Schools and legional Boarding Schools. The results of the study are following. :

1. Male subjects'acquired learned helplessness levels are higher then females'.
2. There are no significant differences among students learned helplessness levels in accordy to their ages.
3. The learned helplessness levels of boarding students are higher than day students.
4. The learned helplessness levels of weak and average students academically are higher than good and very good students.
5. The learned helplessness levels of the students whose parents'education levels are law are higher than the levels of learned helplessness of those whose parents have high education levels.

Key words : Learned helplessness, relatinship, education.

GİRİŞ

* Atattürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

** Milli Eğitim Müdürlüğü-Erzurum

İnsan öğrenebilen bir varlıktır. İnsan gelişim süreci içinde her şeyi öğrenmektedir. İnsanın refleks tepkileri dışındaki tüm davranışları öğrenilmiştir. İnsan sadece olumlu ve güzel davranışları değil, olumsuz ve zararlı davranışları da öğrenmektedir. Bireyin öğrendiği olumsuz davranışlardan biri de “öğrenilmiş çaresizlik”tir. Bireyin önce öğrendikleri onun yeni öğrenmelerini etkilemektedir. Önce öğrenilenler bireyin öğrenmesini kolaylaştırmakta ya da zorlaştırmaktadır. Bireyin “öğrenilmiş çaresizlik” davranışı onun öğrenmesini olumsuz yönden etkileyen önemli bir etkidir.

Ana-babalar ve öğretmenler çocuklarından daima başarı beklerler. Başarılı oldukları zaman mutlu olurlar. Başarısız oldukları zaman da üzülmüşler. Ancak çocukların başarılarını olumsuz yönden etkileyebilecek pek çok etken vardır. Bu etkenlerden biri de çocukların yaşadıkları olayları algılama ve vardıkları sonuçları yorumla biçimleridir. Bireyin, her hangi bir durum karşısında yaşadığı başarı ya da başarısızlık onun kendini ve çevresini algılayış biçimini etkilemekte ve geliştirdiği düşünce biçimini diğer yeni durumlara genelleyerek yapma ya da yapmama tepkisi geliştirebilmektedir. Öyle ki başarısızlıklarının nedenlerini sürekli kendine yükleyen ve bunu hiç değişmeyecek bir sorun olarak algılayan bir öğrencinin benlik saygısının yüksek olması, başarılı olması ve geleceğe güvenle bakması mümkün görülmemektedir. Hatta böyle bir öğrencinin kendi sorunlarını ya da başarısızlıklarını çaresizce kabullenmesi ve bunları yenmek için yeterli bir çabayı göstermemesi de olası bir tepkidir. Böyle bir tepki öğrenilmiş çaresizlik halidir. Bu nedenle “öğrenilmiş çaresizlik” eğitim sistemi içinde üzerinde durulması ve çocukta böyle bir davranışın gelişmemesi için önlem alınması gereken önemli bir konudur.

Öğrenilmiş çaresizlik konusunda hayvanlar üzerinde yapılmış bir çok deney vardır. Bu deneylerden biri balıklar üzerinde yapılmıştır. Bilindiği gibi büyük balık küçük balıkları yemektir. Akvaryumun bölmelerinden birine aç olan bir büyük balık, diğerine de küçük balıklar konulmuştur. Büyük balık küçük balıkları yemek için diğer bölmeye geçmeye çalışmış, fakat her seferinde aradaki cam bölme buna engel olmuştur. Büyük balık 28 saat civarında küçük balıkları yemek için akvaryumun diğer bölmesine geçmeye çalışmış, fakat bunu aradaki cam bölme yüzünden bir türlü başaramamıştır. Daha sonra bundan vazgeçerek kaderine boyun eğmiş ve artık öbür tarafa geçmeye çalışmamıştır. Deneyin ilginç yanı daha sonra akvaryumdaki cam bölme kaldırılıp küçük balıklar ağzının dibine kadar sokulduğu halde büyük balık onları yeme girişiminde bulunmamıştır. Sonra da açlıktan ölüp gitmiştir (Tozkoparan,1998). Defalarca amacına ulaşmak isteyen ancak engel yüzünden ulaşamayan büyük balık, artık çaresizliği öğrenmiştir.

Öğrenilmiş çaresizlik bir bireyin davranışlarıyla olumsuz bir sonucu kontrol edemeyeceğini öğrenmesinden sonra davranışlarıyla bir olumsuz sonucu ortadan kaldıracabileceği durumlarda gereken çabayı göster(e)memesidir (Erkuş,1994). İnsan ve hayvanlar kontrol edilemez olaylara maruz kaldıkları zaman, sonuçlarının kendi davranışlarından bağımsız olarak ortaya çıktığını öğrenirler. Gelecek olayların da kontrol edilemez olacağına dair bir beklenti geliştirirler. Bu beklenti çaresizliğe neden olur (Peterson and Seligman 1987).

Öğrenilmiş çaresizlik terimi Seligman ve arkadaşları tarafından korku koşulu içeren deneyler serisindeki hayvanların davranışlarını tanımlamak için kullanılmıştır (Seligman ve Maider,1967; Overmier ve Seligman,1967). Majer ve Seligman’ın yaptığı deneylerde bağlanarak ya da kaçacak bir imkân bırakmayacak şekilde bir süre şoka maruz bırakılan

köpekler, daha sonra kaçıp kurtulmanın mümkün olduğu durumlara girdiklerinde kaçmamışlar daha önce yaşadıkları bu durumu veya “öğrendikleri çaresizliği” bu yeni durumda da göstermişlerdir.

Thurstone'un yaptığı bir araştırmada öğrenilmiş çaresizliğin ortaya çıkmasında geçmiş yaşantıların ve çocuğun içinde bulunduğu çevrenin önemli bir rolü olduğu görülmüştür. Çevreyi kontrol etme olanağı bulamayan, etkileşimde bulunduğu kişiler tarafından sürekli kontrol edilen kişilerin başarısızlık karşısında daha kolay öğrenilmiş çaresizlik geliştirdikleri bulunmuştur (Aydın, 1985).

Öğrenilmiş çaresizlik modeli eğitim-öğretim sürecinde önemli bir etkidir. Çünkü, yapılan çalışmalar bir öğrencinin başarısı ile öğrenilmiş çaresizlik davranışı arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir. Başarısız olan bir öğrencinin başarısızlık nedenini kendisine ilişkin nedenlere yüklemesi ve ileride okul başarısı için önceden bir başarısızlık beklentisi içine girmesi hayli yüksek olabilir.

Öğrenilmiş çaresizlik konusunda yapılan araştırmalar, bu olgunun bireylerde erken yaşlardan itibaren gelişmeye başladığını, öğrenilmiş çaresizlik ile birlikte görülen “başarısızlık beklentisi”nin bireyin yaşamında önemli sonuçlar doğurabileceğini, öğrenilmiş çaresizlik olgusunun devamı halinde bireyde depresif bozukluklar oluşabileceğini ortaya koymuştur. Uzbaş (1998), öğrenilmiş çaresizliğe özgü açıklama biçimine sahip bireylerin diğer insanlara oranla depresyona daha yakın bireyler olduğunu ileri sürmektedir. Öğrenilmiş çaresizlikten kaynaklanabilen depresyonun olumsuz sonuçları ise öğrencilerde istenmeyen bir takım davranışlar halinde görülebilir. Örneğin o güne kadar okuluna normal devam eden, takdir alan bir öğrenci okula gitmek istememektedir. Yorgun olduğunu, bir şeyler yapmak istemediğini söylemektedir. Öğrenci depresyonlu olduğu sürece normal yaşamını sürdürmemektedir. Örneğin, arkadaş edinin eğlenemez. Derslerine ilgi göstermez. Bu nedenle derslerinde başarısız olur. Dersleri başaracağına da artık inanmamaktadır. Bu yüzden kendine karşı olumsuz duygular besler ve bu duygular kar topu gibi büyür. Zamanının büyük bir bölümünü kendisi gibi sorunlu olan arkadaşlarıyla geçirebilir. Özellikle örtülü depresyon durumunda öğrencide öfke ve sınırlılık hali vardır. Bu yüzden kavgalara girer. Diğer insanlarla, ana-baba, öğretmen ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri bozulur. Alkole ve uyuşturucuya yönelebilir (Shapiro, 1997).

Geleceğin teminatı olan çocukların bedensel, ruhsal, devimsel, sosyal ve zihinsel yönden en iyi biçimde gelişmeleri Milli Eğitimin Hedeflerinin başında gelmektedir. Öğrenilmiş çaresizlik, çocukların gelişmelerini engelleyen önemli bir etkidir. Bundan dolayı öğrenilmiş çaresizliğin, tüm boyutlarıyla bilinmesi ve zamanında gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Ana-babaların çeşitli nedenlerden kaynaklanabilecek olumsuz tutum ve davranışları, uyumsuz, madde bağımlısı aile bireylerinin varlığı gibi etkenler öğrencilerin motivasyon kaybına uğramalarına neden olabilmektedir. Bunların yanı sıra çeşitli fiziksel sakatlıklar, öğrenme güçlükleri gibi kontrol edilemeyen etkenlerin birleşimi ile öğrenciler, travmatik akademik yaşantılar ve öğrenilmiş çaresizlik davranışı sergileme durumları içerisine girebilmektedirler. Bilgi toplumu olmak istediğimiz ve AB ile bütünleşmeye çalıştığımız bu dönemde dünya ile her alanda yarışabilecek bilgi, beceri ve donanıma sahip, iyi yetişmiş bireylere ihtiyacımızın olduğu bir gerçektir. Böyle bireyleri yetiştirme görevi başta ana-babalara ve her seviyedeki eğitim kurumlarına dolayısıyla eğitimcilere düşmektedir. Türk

Milli Eğitiminin Genel Amaçları arasında bireyleri beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek hususu önemli bir yer tutmaktadır. Bu bakımdan öğrencilere çağdaş bilgi, beceri ve değerler kazandırmaya çalışırken onların sosyal, ruhsal, duygusal ve bedensel gelişimlerini sağlayacak ortamları da hazırlamalıyız. Bu ortamlar hazırlandığında öğrencilerin sağlıklı gelişmelerinin önündeki engellerin bir ölçüde ortadan kalkabileceği umulmaktadır. Söz konusu ortamlar hazırlanmadığında ise bireylerde öğrenilmiş çaresizlik ve sonrasında depresyon ortaya çıkabilmekte ve sonuçta çocukların her boyutta sağlıklı gelişimleri engellenmiş olmaktadır.

Öğrenilmiş çaresizlik kavramı Ülkemizde yeni sayılabilecek bir araştırma alanıdır. Konuyla ilgili araştırmalar incelendiğinde öğrenilmiş çaresizlik davranışının hangi ortamlarda oluştuğuna ilişkin ele alınan değişkenlerin az sayıda olduğu görülmektedir. Bu davranışın ortaya çıkmasına etki eden daha pek çok değişkenlerin belirlenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Öğrenilmiş çaresizliği belirleyen etmenlerin ortaya konulması bakımından bu araştırma önem kazanmaktadır. Öğrenilmiş çaresizlik düzeyine etki eden faktörlerin ortaya çıkarılması ve bu faktörleri giderici ortamların hazırlanmasıyla öğrencilerin psiko-sosyal ve bilişsel gelişimlerinin sağlanacağı ve okul başarılarının artacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan araştırma bulgularının ana-babalara, öğretmenlere ve psikolojik danışmanlara öğrencileri daha iyi yetiştirmede yararlı olacağı umulmaktadır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Erzurum'da İlköğretim okulları ile Yatılı Bölge Okullarının 6. ve 8. sınıfa devam eden 500 öğrenciden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada verilerin toplanmasında Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği (CASQ) ile Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği (CASQ)

İlk olarak Seligman ve arkadaşlarının geliştirmiş olduğu Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği (CASQ)'nin Türkçe'ye uyarlanması ve standardizasyonu Aydın (1985) tarafından yapılmıştır. Aydın tarafından geçerliği ve güvenilirliği yapılmış olan ölçek, öğrenilmiş çaresizliğe özgü, içsel, değişmez ve genel yüklenme boyutlarını ölçmek amacıyla hazırlanmış olan 48 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin her maddesinde olumlu ya da olumsuz olabilecek bir durum verilmekte ve bu durum karşısında kişinin kullanabileceği nedensel yüklenme biçimi iki seçenek halinde sunulmaktadır. Ölçekteki 48 maddeden 16'sı içsel-dışsal; 16'sı özel-genel; 16'sı da değişmez-değişebilir nedensel yüklenme boyutu ile ilgilidir. İçsel-dışsal nedensel yüklenme boyutunu ölçen maddeler kişinin karşılaştığı her hangi bir olayın nedenini kendisine mi yoksa dış etmenlere mi yüklediğini araştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Özel-genel yüklenme boyutunu ölçen maddeler, kişinin karşılaştığı her hangi bir olayın nedenini sınırlı ve özel bir nedene ya da daha genel nedenlere yükleyip yüklediğini saptamaktadır. Değişmez-değişebilir nedensel yüklenme boyutu ile maddeler ise kişinin karşılaştığı olayların nedeninin zaman içinde değişebilir olup olmadığını araştırmak için hazırlanmıştır. Testteki her bir içsel, değişmez ve genel yüklenme boyutunu

yansıtan yanıtı “1” puan, dışsal, değişebilir ve özel yüklenme boyutunu yansıtan yanıtı ise “0” puan verilmektedir. Puanlar toplanarak her bir denek için öğrenilmiş çaresizlik puanı elde edilmektedir. Toplam puan arttıkça deneklerin öğrenilmiş çaresizliğe özgü yüklenme biçimini kullanmaları artmaktadır. Ölçekte alınabilecek en düşük puan “0”; en yüksek puan ise 48 dir. Öğrenilmiş çaresizliğe özgü yüklenme biçimine işaret eden puanların alt sınırı 24 dür.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu form, öğrencinin cinsiyeti, yaşı, öğrenimini sürdürme biçimi, akademik başarısı, annenin ve babanın öğrenim düzeyi gibi değişkenleri saptamaktadır.

BULGULAR

Öğrencilerin, öğrenilmiş çaresizlik düzeyini etkilediği var sayılan cinsiyet, yaş, öğrenim şekli, akademik başarı, anne ve babanın öğrenim durumu ve yaşamın çoğunu geçirdiği yer gibi değişkenler istatistiksel analize tabi tutulmuş ve sonuçlar tablolar halinde ortaya konulmuştur.

1. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi

Kız öğrencilerle erkek öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik puanlarının ortalamaları t-testi ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sayısal Dağılımı İle CASQ Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	Önemlilik Düzeyi
Kız	150	19.24	4.54	-3.282	0.001
Erkek	339	20.69	4.45		

P < 0.05

Tablo 1’de görüldüğü gibi kızların CASQ puanlarının ortalaması erkeklerinkinden daha düşüktür. Kız ve erkek öğrencilerin puanları ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığı t-testi ile kontrol edilmiş ve bu farkın anlamlı olduğu anlaşılmıştır. Bu bulgu, ilköğretim öğrencilerinin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde fark gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna göre erkek öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri kızlara göre daha yüksektir.

2. Yaşa göre Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri

Burada ilköğretim öğrencilerinin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin yaşlara göre anlamlı düzeyde fark gösterip göstermediği saptanmaya çalışılmıştır. Öğrenciler (11-12), (13-14) ve (15 ve sonrası) yaş gruplarına göre alınmıştır.

Tablo 2. Öğrencilerin Yaşlarına Göre CASQ Puanlarının Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Yaş Grupları	N	\bar{X}	SS
11-12	165	20.25	4.32
13-14	212	20.01	4.79
15 ve sonrası	112	20.24	4.31

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin yaşlara göre anlamlı düzeyde bir fark göstermediği anlaşılmaktadır.

3. Öğrenim Şekline Göre Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri

İlköğretim okulu öğrencileri yatılı ve gündüzlü olmak üzere iki grupta ele alınmıştır.

Tablo 3. Öğrencilerin Öğrenim Şekillerine Göre Sayısal Dağılımı İle CASQ Puanlarının Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Öğrenim Şekli	N	\bar{X}	SS	t	Önemlilik Düzeyi
Yatılı	237	20.67	4.47	2.011	0.045
Gündüzlü	252	19.84	4.55		Önemli

P < 005

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin öğrenim şekillerine göre anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir.

4. Akademik Başarı Durumuna Göre Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri

Burada öğrencilerin algıladıkları akademik başarı durumu çok iyi (85-100), iyi (70-84), orta (55-69) ve zayıf (54-0) olmak üzere dört farklı grupta ele alınmış; Öğrencilerin algılanan akademik başarı durumuna göre sayısal dağılımı ile CASQ puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Algılanan Başarı Durumuna Göre CASQ Puanlarının Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Akademik Başarı	N	\bar{X}	SS
Çok iyi	67	17.34	4.15
İyi	183	19.54	4.47
Orta	164	21.26	4.16
Zayıf	75	22.32	4.12

Grupları CASQ Puanlarının ortalamaları arasındaki farkların önemli olup olmadığını anlamak için veriler üzerinde tek yönlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen sonuç Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Akademik Başarı Durumuna Göre Öğrencilerin CASQ Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	Önemlilik Düzeyi
Gruplar arası	1148.08	3	382.69	20.93	Önemli
Gruplar içi	8864.97	485	18.27		
TOPLAM	10013.05	488			

F < 0.05

Tablo 5'de görüldüğü gibi uygulanan varyans analizi sonucunda öğrencilerin CASQ puanları ortalamalarının başarı durumuna göre anlamlı düzeyde fark gösterdiği ortaya çıkmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı bulunan farkın kaynağını bulmak için Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmıştır.

Tablo 6. Akademik Başarı Durumuna Göre Öğrencilerin CASQ Puanları Ortalamalarının Karşılaştırılmasına İlişkin LSD Testi Sonucu

Akademik Başarı	1	2	3	4
Çok iyi (1)	...	-2.20*	-3.92*	-4.97*
İyi (2)	2.20*	...	-1.72*	-2.77
Orta (3)	3.93*	1.72	...	-1.05
Zayıf (4)	4.97*	2.77*	1.05	...

 $F < 0.05$

Uygulanan LSD testi sonucunda akademik başarı durumu orta ve zayıf olan öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri, akademik başarı durumu çok iyi ve iyi olan öğrencilerinkinden yüksek bulunmuştur.

5. Ananın Öğrenime Göre Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri

Öğrencilerin annelerinin öğrenim durumu dört grupta ele alınmış grupların sayısal dağılımı ile CASQ puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Annelerin Öğrenim Durumlarına Göre CASQ Puanlarının Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Annenin Öğrenim Durumu	N	\bar{X}	SS
Okur-yazar değil	179	21.31	4.55
Okur-yazar veya ilkökul mezunu	279	19.74	4.39
Ortaokul Mezunu	23	18.52	4.92
Lise ve dengi okul Mezunu	8	18.87	3.09

Tablo 8 Annenin Öğrenim Durumuna Göre Öğrencilerin CASQ Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	Önemlilik Düzeyi
Gruplar arası	357.03	3	119.01	5.978	0.001 Önemli
Gruplar içi	9656	485	19.90		
TOPLAM	10013.05	488			

 $F < 0.05$

Tablo 8’de öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin annenin öğrenim durumuna göre anlamlı bir fark gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 9. Annenin Öğrenim Durumuna Göre Öğrencilerin CASQ Puanları Ortalamalarının Karşılaştırılmasına İlişkin LSD Testi Sonucu

Annenin Öğrenim Durumu	1	2	3	4
Okur-Yazar Değil(1)	...	1.56*	2.79*	2.43
Okur-Yazar veya ilkökul Me.(2)	-1.56*	...	1.22	0.87
Ortaokul Me.(3)	-2.79*	-1.22	...	0.35
Lise ve Dengi Okul Me.(4)	-2.43	0.87	0.35	...

 $F < 0.05$ Önemli

Tablo 9 incelendiğinde uygulanan LSD Testi sonucunda anneleri okur yazar olmayan ve okur yazar veya ilkökul mezunu olan öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin,

anneleri ortaokul ve Lise mezunu olan öğrencilerinkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

6. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri

Öğrencilerin babalarının öğrenim durumu “okur-yazar değil”, “okur-yazar veya ilkökul mezunu”, “ortaokul mezunu”, “lise veya dengi okul mezunu” ve “Üniversite mezunu” olmak üzere beş grupta ele alınmıştır. Grupların dağılımı ile CASQ puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Sayısal Dağılımı İle CASQ Puanlarının Ortalamaları Ve Standart Sapmaları

Babanın Öğrenim Durumu	N	\bar{X}	SS
Okur-yazar değil	23	21.60	3.93
Okur-yazar veya ilkökul	289	20.47	4.39
Ortaokul	108	20.59	4.68
Lise ve dengi okul	57	18.29	4.64
Üniversite	12	18.33	4.39

Tablo 11. Babanın Öğrenime Göre Öğrencilerin CASQ Puanlarına İlişkin Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	Önemlilik Düzeyi
Gruplar arası	330.85	4	82.71	4.135	0.003 Önemli
Gruplar içi	9682.20	484	20.00		
TOPLAM	10013.05	488			

F<0.05

Tablo 11’de görüldüğü gibi uygulanan varyans analizi sonucunda öğrencilerin CASQ puanlarının ortalamalarının babanın öğrenim durumuna göre anlamlı düzeyde bir fark gösterdiği ortaya çıkmıştır. Farkı kaynağını bulmak için Fisher’in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmıştır

Tablo 12. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Öğrencilerin CASQ Puanları Ortalamalarının Karşılaştırılmasına İlişkin LSD Testi Sonucu

Babanın Öğrenim Durumu	1	2	3	4	5
Okur-Yazar Değil (1)	...	1.13	1.01	3.31*	3.27*
Okur-Yazar Ve İlkokul (2)	-1.13	...	-1.11	2.17*	2.14
Ortaokul (3)	-1.01	0.11	...	2.29*	2.25
Lise Ve Dengi Okul (4)	-3.31*	-2.17*	-2.27*	...	-3.50
Üniversite (5)	-3.27*	-2.14	-2.25	3.50	...

F <0.05

Uygulanan LSD testi sonucunda babaları okur-yazar olmayan, okur-yazar veya ilkökul mezunu ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin babaları lise ve dengi okul ile üniversite mezunu olan öğrencilerinkinden anlamlı bir şekilde yüksek çıktığı görülmüştür. Ayrıca LSD Testinde babaları lise ve dengi okul mezunu olan

öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri, babaları Üniversite mezunu olan öğrencilerinkinden daha yüksek çıkmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyini saptamak ve cinsiyet, yaş, öğrenim şekli, akademik başarı ve ana-babanın öğrenim durumu gibi değişkenlerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyini nasıl ve ne ölçüde etkilediğini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada erkek öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyi kızların öğrenilmiş çaresizlik düzeyine göre daha yüksek bulunmuştur. Toplumumuzda erkek çocuklar ailenin adını devam ettirme, ana-babaya bakma açısından daha üstün ve değerli tutulmaktadır. Bu anlayış kız ve erkek çocukların yetiştirilme biçimine de yansımaktadır. Çoğunlukla erkek çocuklar özgür, etkin, yarışmacı; kız çocuklar ise bağımlı duygusal ve edilgen olacak biçimde yetiştirilmektedir. Ailelerin erkek çocuklara duyduğu aşırı güven ve geliştirdikleri yüksek beklentiler onlara taşınması zor, büyük sorumluluklar yüklemektedir. Kız çocuk ise belli bir yaşa gelince aileden ayrılacak bir misafir gibidir. Ailenin ondan fazla bir beklentisi yoktur. Başarılı olmasından hoşnut olursa bile başarısız olmasının aile üzerinde çok önemli bir etkisi bulunmamaktadır. Bu yüzden kız çocuklar başarısızlık durumunda olumsuz görüşlere, eleştirilere fazla maruz kalmamakta ve tekrar deneme çabaları zedelenmemektedir. Bu da kızlardaki öğrenilmiş çaresizlik düzeyinin erkeklerinkinden daha düşük olmasına neden olmaktadır. Araştırma bulgularına göre erkek öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyi kız öğrencilerinkinden daha yüksektir. Elde edilen bu sonuç, Ülkemizde yapılan diğer araştırmalarla tutarlılık göstermektedir (Polat, 1986, Oluklu, 1997).

Araştırmada yaştan öğrenilmiş çaresizlik düzeyi üzerinde her hangi bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Yurt içinde yapılan başka araştırmalar da bu bulguyu desteklemektedir (Aydın, 1986; Oluklu, 1997; Uzbaş, 1998).

Araştırmada elde edilen bulgulara göre akademik başarıyı zayıf olan öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri akademik başarıları daha iyi olan öğrencilere göre yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin akademik başarısının yüksek olması yaşamını ve diğer insanlarla olan ilişkilerini olumlu yönden etkileyebilecek bir kaynak olabilmektedir. Örneğin, akademik başarıları yüksek olan öğrenciler aile içindeki konumları, öğretmenlerinin tutumları ve arkadaşlarıyla ilişkileri açısından avantaj sağlayabilirler. Bu şekilde sosyal çevre içinde sevilen, sayılan biri olmak, takdir edilmek, kendisinin değerli bir varlık olduğunu görmek bireyin olumsuzluklara ve başarısızlıklara yönelmesi yerine, kendine güvenen, karşılaştığı zorluklarla başa çıkabileceğini ve olayları kontrol etme becerisi ve gücü daha yüksek olan bireyler olmasını sağlayabilir. Akademik başarıları daha düşük olan öğrenciler ise çevrelerindeki insanlardan dolayı karşılaştıkları olumsuz durumlar ve yoğun olumsuz eleştiriler sonucunda daha az girişimci ve olayları kontrol etme cesareti daha düşük bireyler olabilirler.

Araştırma bulguları ana- babaların öğrenim durumu ile öğrenilmiş çaresizlik arasında bir ilişki olduğunu, ana-babanın öğrenim seviyesi yükseldikçe çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin diğer öğrencilerinkinden daha düşük olduğunu göstermektedir. Bunun da öğrenim durumu yüksek olan ana-babaların diğerlerine göre çocuklarıyla daha iyi iletişim kurmalarından, çocuklarını her yönüyle iyi tanımalarından, onları ilgi ve yetenekleri

doğrultusunda yönlendirerek yardımcı olmalarından ve çocuklarını koşulsuz kabul ederek onlara önem ve değer vermelerinden kaynaklanabilir.

KAYNAKÇA

- Abramson, L.Y., Seligman, M.E.P. Teasdale, J.(1978). Learned Helplessness İn Humans : Critique and Reformulation; *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 49, 74.
- Aydın, A.G. (1985). Sosyal Başarı Eğitimi İle Sosyal Beceri Eğitiminin Çocuklarda Öğrenilmiş Çaresizlik Davranışının Ortadan Kaldırılmasına Etkisi. (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara : Hacettepe Üniversitesi.
- _____ (1986). Çocuklarda Arkadaş İlişkilerinde Başarısızlık Ve Öğrenilmiş Çaresizlik İlişkisi. *Psikoloji Dergisi*, Cilt 5, Sayı 20. s.9-16.
- Erkuş, A. (1994). *Psikoloji Terimler Sözlüğü*, Ankara: Doruk Yayınları.
- Peterson, C. And Seligman, M.E.P. (1984). Causal Explanations as a Risk Factor For Depression: Theory and Evidence, *Psychological Review*, 91:347-374
- Polat, S (1986). Ana-baba Tutumlarının Ortaokul Birinci Sınıftaki Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyine Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Seligman, M.E.P. ve Maier, SF. (1967). Failure to Escape Traumatic Shock *Journal of Experimental Psychology*, 74:1-9
- Shapiro, P. G. (1997). Çocukluk ve İlk Gençlik Depresyonu. Çev.: M. Kesim. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Uzbaş, A. (1998). Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Davranışlarının Depresyon Düzeylerine Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.